

12. Косаківський В. А. Етнокультурна характеристика населення містечка Чечельника в історичному розвитку (XIX – початок XXI століття). Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. і. н. / В. А. Косаківський. – Вінниця, 2013. – 20 с.
13. Косаківський В.А. Топоніміка селища Чечельник на Південно-Східному Поділлі / В. А. Косаківський // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 13. Серія: Історія: Збірник наукових праць. / За заг. ред. проф. П. С. Григорчука. – Вінниця, 2008. – С. 184-190.
14. Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932-1933 років в Україні. Вінницька область. – Вінниця, 2008. – 1360 с.
15. Петренко О. Історія адміністративно-територіального устрою Вінниччини від найдавніших часів до сучасності. – Вінниця, 2008. – 56 с.
16. 33-й голод. Народна Книга-Меморіал / Упоряд.: Л. Б. Коваленко, В.А. Маняк. – К., 1991. – 584 с.
17. Чечельниччина пам'ятає. Книга пам'яті жертв голодомору 1932-1933 рр. / Упор. С. П. Снігур. – Вінниця, 2008. – 196 с.
18. Шульга І. Г. Голод на Поділлі : монографія / І. Г. Шульга. – Вінниця, 1993. – 224 с.

І. В. Моторна

УДК 94:355.005.55“194”(477-13-074=1351)

ПОЛІТИКА РУМУНСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЩОДО МОЛОДОВАН ТА УКРАЇНЦІВ В ТРАНСНІСТРІЇ (1941 – 1944 РР.): ПРОЦЕСИ РУМУНІЗАЦІЇ ТА АСИМІЛЯЦІЇ

Стаття розкриває питання румунізації та асиміляції, яку проводила румунська адміністрація в роки Другої світової війни на території Трансністрії по відношенню до двох етнічних груп, які становили більшість населення краю.

Ключові слова: Трансністрія, румунізація, асиміляція, етнічні групи, молдовани, українці.

Сучасні наукові рефлексії все частіше піднімають питання етнокультурних процесів українсько-східнороманського порубіжжя, зокрема питання ідентифікації та асиміляції етнічних груп, які мирно співіснують довгий час в конкретно визначеному регіоні. Особливої уваги потребує вивчення статусу населення в Трансністрії, окупаційної румунської зони між Дністром та Бугом в роки війни (1941-1944 рр.) та політики, яку проводила румунська адміністрація щодо певних етнічних груп. Визначаючи проблеми румунізації та асиміляції в часи окупації в першу чергу, варто звернути увагу на відношення адміністрації до молдован, як на етнічну групу, яка мала стати підтримкою для місцевої адміністрації та формуванню кордонів нової Румунії у межах нових етнічних і до українців, як більшості населення регіону.

Дане питання розглядалося дослідниками, відразу після закінчення воєнних дій, як то А. Даллін [8], неабияку увагу приділяли і румунські історики, як І. Ністор [10], А. Голопенція [9], О. Веренка [13], сучасні молдовські та українські дослідники: Р. Соловей [12], Т. Вінцковський та І. Нікульча [4], не можна оминати увагою роботу Л. Шанковського [7] про український рух в роки війни. Джерельною базою став фонд Державного архіву Одеської області по префектурі Одеського повіту, де були знайдені документи про український рух на території Трансністрії [2] та Головної республіки губернаторства Трансністрії [1].

Питання статусу населення краю гостро стояло в політиці румунського уряду. Він неодноразово звертав увагу на те, що в межиріччі Дністра та Бугу вже декілька століть проживали саме румуни. До етнічної групи румун увійшли всі молдовани, що проживали в регіоні. Для наукового обґрунтування присутності в румунській владі були запрошені історики та соціологи. Вже в 1941-1942 рр. виходить декілька монографій та статистичних досліджень: А. Голопенції [9], М. Поппа [11].

Окрім цього румунською владою піднімалось питання і про ідентифікацію того населення, що розмовляли на румунській (молдовській) мові. Дане питання загострилося після 1924 р. коли Радянським Союзом було створено Молдовську автономну соціалістичну радянську республіку. Але румунський уряд розумів, що необхідно акцентувати свою національну політику саме на цю

етнічну громаду в краю, саме це населення мало б стати опорою уряду на тимчасово окупованій території. Молдовани стали етнічною групою румунського населення.

В грудні 1941 р. група дослідників під керівництвом А. Голепенції почала свою роботу по дослідженню етнічного складу Трансністрії, але зважаючи на продовження воєнних дій, евакуацію та мобілізацію населення дані перепису не можуть стовідсотково свідчити про точну кількість населення. Але, у той ж самий час, вони дають змогу схематично змалювати етнічну картину регіону. Так, 76,3% населення складали українці, у той же час в містах нараховувалися 57,4 тис. українського населення, розподілені географічно на сході, півночі та півдні губернаторства, 8,4% – румуни (треба зауважити, що в дану етнічну групу об'єднали і румун і молдован), 6,5% – росіяни та 5,9% – німці [9, р. 33]. Безперечно, можна говорити про те, що більшістю населенням регіону були саме українці, але вони були не автохтонним населенням краю, а прийшлим. І з більшою впевненістю можна стверджувати, що молдовани першими заселили цю територію аніж українці.

Загалом, кількість молдован на території між Дністром та Бугом оцінювалось румунською владою від 500 тис. до 1 млн. 200 тис. людей. Румунський історик І. Ністор називав загальну кількість молдован (у автора в роботі – румуни) в СРСР 450-500 тис., а чисельність в самій Трансністрії 300-350 тис., спираючись на переписи, що проводилися в СРСР [10, р. 34]. В той же час М. Смокіне наводив кількість молдован в Трансністрії як 172360 чол. Інший румунський історик М. Попп вважав, що на цій території загалом проживали 2200000 чол., з них близько 250 тис. молдован, які проживали здебільшого в селах біля Дністра [11, р. 26]. Але перепис населення в грудні 1941 р. показав, що в Трансністрії проживало 198 тис. мешканців, які назвали себе румунами [9, р. 33].

Варто відзначити, що не можна цілковито довіряти даній цифрі, не треба забувати про те, що перепис проходив в умовах війни, до того ж більша частина чоловіків були на фронті, частина населення змогли евакуюватися, були також випадки коли деякі свідомо називали себе молдованами не маючи ніякої етнічної приналежності до них.

Молдовани проживали здебільшого на заході та в центрі Трансністрії. Це були такі повіти, як Дубосарський – 40,5% від загальної кількості всього населення, Тираспільський – 25,5%, Рибницький – 25,1%, Ананївський – 13,8%, Овідіопольський – 9,3% [3, арк. 1-2].

Губернатор Трансністрії Г.Алексяну у 1943 р. рапортуючи на засіданні Кабінету по справам Бессарабії, Буковини та Трансністрії вказував, що на території Трансністрії з самого початку була створена матеріальна та духовна протекція для румуномовного населення. Відношення до них було більш м'яким ніж до інших етнічних громад. Все це було зроблено “не лише для полегшення трансністрійським румунам умов життя, але і для відновлення їх національного самосвідомості” [12, р. 89-90].

В наукових творах зустрічаються згадки, про те, що німці стверджували, що румуномовні населення Трансністрії не були свідомими румунами, а були ближче етнічно до українців. І в румунській пресі того часу писалось про те, що у румуномовного населення не було “свідомого” націоналізму. Історик А. Далін розмірковуючи над даним питанням, писав, що якщо уряд Трансністрії, надавав привілейоване положення для даної етнічної групи було б нерозумним не користуватися цим. Саме таким чином, вони ставали більш недоторканими для покарання, їм надавали привілегії при розподілі товарів та забезпечували положення і політичний статус. Їх співгромадяни, не румуни, відносились по іншому до цих метаморфоз: якщо раніше більшість населення добре відносилось до румунського населення, то більшість стало відноситись ворожо, частково через заздрість [8, р. 197-198]. У той самий час, М. Смокіне об'їздивши всю Трансністрію в часи румунської окупації, писав у своїй доповіді, що у молдован цієї області розвинуто почуття молдовського етнічного походження, а не румунського. На румун вони дивляться як на чужих, а не як на братів-визволителів. М. Смокіне звертав увагу на те, що молдовському населенню румунська окупаційна влада не робить ніяких привілеїв, хоча б зовнішніх, щоб вони відчули братське відношення. Факт того, що державний службовець з приїжджих румун отримував велику заробітну плату, в той час як місцевий

службовець з молдован мав мізерну зарплатню призводив до не годування [12, р. 91].

В центрах з молдавським населенням були організовані школи, спеціально з сільськогосподарським напрямком для формування спеціалізованих кадрів. Молдавському населенню дозволено було покупати продукти, тому що “майбутній клас купецтва” мав створюватися саме з молдован. Вони також займали громадські посади, отримуючи стабільну заробітну плату та місячну допомогу в 50 РККС [5, с. 282].

У той самий час, коли знання румунської мови було досить зручним, середній громадян Трансністрії розцінював його вивчення як неприємний обов’язок, іноді як образу. Крім більшості колабораціоністів, румунізація була зустрінута з пасивним опором. Як і інші аспекти румунської політики, у румунізації, за думкою А. Далліна, були свої підйоми та падіння. У людей з’явилась масова ворожість до церковних служб на румунській мові. Учні часто вивчали румунську мову дуже погано. Дівчата знали мову трошки краще, тому що виходили заміж за румунських службовців та офіцерів. Натомість Р. Соловей в своєму дослідженні приводить приклад, що підтримка молдавського елемента особливо в Дубосарському, Тираспольському та Рибницькому повітах призвела до підйому національної свідомості [8, р. 90].

У той же час вийшов наказ №43, який дозволяв румунам відновити прізвища, які були змінені в радянський період. Мешканці подавали свідчення про дату та місце народження, вказували предків, що були румунами, а також мотивували своє рішення щодо змінення прізвища. Докази про старе прізвище робилося через старі паспорти, через метричні та парафіяльні книги чи через свідчення державних організацій Трансністрії. При відсутності певних актів, громадянин мав назвати старе прізвище та показати свідків, що засвідчували що саме у цього громадянина раніше було румунське прізвище. Для дослідження та резолюції запитів на основі губернаторства була створена комісія по перевірці, яка складалась з трьох чоловік. Вони мали юридичну освіту та були з місцевих [12, р. 91-92].

Це спровокувало серед румуномовного населення підйом патріотизму та віру в уряд. В українських селах, де молдавське на-

селення була невелика кількість, були зафіксовані випадки, де румуномовні мешканці хотіли, щоб уряд переселив їх в молдавські села, щоб вийти з під українського впливу. Випадки, які провокували невдоволення серед цих людей пояснювалося тим фактом, що громадські функції виконували ті ж люди, що займали аналогічні функції при радянській владі [12, р. 92].

Українці в політиці уряду І. Антонеску посідали помітне місце й їм приділялась особлива увага румунською владою. Українська меншина вважалася неблагонадійною, представники якої проявляли автономістські тенденції щодо румунської держави. В зв'язку з цим, вони були постійно під пильним наглядом її силових структур: поліції, жандармерії, військової розвідки, ССІ (спеціальної служби інформації). З розгортанням Другої світової війни ці побоювання знайшли своє реальне підтвердження у вигляді існування цілої низки українських організацій [4, с. 124].

У своєму дослідженні Р. Соловей вказує на те, що нагляд за українцями проводився постійно, давались в знаки незадоволення громади румунським урядом. Особливо це відчувалося на півночі губернаторства, на території Вінницької області. Українці проявляли стурбованість з приводу зростаючої нехватки продовольства та речей першої необхідності [12, р. 83]. Існувало три напрями серед українців: “рух проти всіх окупантів”, тобто проти німців та румун, що підтримувалося англофільськими елементами, про-німецький напрям та про-румунський напрям. Українські історики Т. Вінцковський та І. Нікульча приводять наступні дані: до 1942 р. в Румунії діяло 5 зафіксованих підпільних українських груп: 1) Український комітет для допомоги українцям (керівник – І. Ходоровський); 2) Петлюрівський рух (керівник – генерал С. Дельвіг); 3) Асоціація колишніх воїнів петлюрівської армії (керівник – І. Проховський); 4) Український гетьманський рух (керівник – М. Пильмео); 5) Організація українських націоналістів (керівник – І. Григорович). Практично всі згадувані організації мали філіали у різних містах Румунії [4, с. 124].

Українці ворожо ставились до окупаційної влади. Так у вересні 1942 р. склалась напружена ситуація між українським населенням м. Могилева та румунськими посадовцями. Інцидент

був спровоковано українцями, які були незадовільні положенням примарії, а також тим, що християнське населення повинно було евакуюватися для створення гетто для євреїв. Невдоволення було спровоковано також і тим, що примар міста не тактично поводився з мешканцями і замість того, щоб пояснити, що евакуація проводиться для їхнього блага, погрожував населенню зброєю [12, р. 84].

Незадоволення к румунській адміністрації в Трансністрії мали і емігрантські кола українців з Бухареста, які не підтримували рішення губернатора надання російській мові статусу офіційної мови, поряд з румунською та німецькою мовою. Українці в еміграції підтримували, що в Трансністрії, окрім румун, які говорять на румунській, більшість населення становили українці, а ні в якому разі не росіяни. Той факт, що дозволялося розмовляти російською було прийнято, що румунська держава прагнула до де-націоналізації українського населення Провінції [12, р. 85].

За свідченнями румунської жандармерії український самостійницький рух в 1943 р. набув масовості, що сильно бентежило румунський уряд, який боявся створення самостійної української держави. Так в інформаційному бюлетені доповідали про те, що в рядах українського національного руху були священики, викладачі університету, вчителі. На 31 січня 1943 р. були виявлені 738 членів руху. Особливо активні вони були, як вже зазначалося, в Тульчинському повіті. Основною метою для них було створення місцевої адміністрації лише з українського населення, без росіян, для того, щоб була можливість реалізовувати проект – “Створення незалежної української держави”. Український іредентизм представлено через: національний одяг, зберігання у кожному домі портрета Т. Шевченка, збирання та читання української поезії, пісня з українськими лозунгами [1, арк. 49].

Український рух був також і в м. Одесі. Основною їх програмою було: створення в м. Одесі української школи для виховання молодого покоління в патріотичному дусі, відкриття театру, видання преси. Очолював рух директор театру Бондарчук С. збереглися і прізвища людей, які активно приймали участь у русі: Ф. Сумлінський, В. Каковський, Ф. Кіселов, В. Крижанов, Ф. Садовой, О. Жибинський, В. Черніков, В. Лазурський [2, арк. 5].

Хоча серед представників російської еміграції існує думка про те, що в Одесі ніколи не було потужних українських рухів. Так М. Д. Мануйлов в своїх спогадах пише, про те, що Одеса – це російське місто, яке тільки волею СРСР було приєднано до УРСР, туту була велика кількість не національних, а інтернаціональних рухів. “Ні румуни, ні німці боротьби з українськими націоналістами не вели, тому що сама боротьба з українофільством по відношенню до Одеси є безпрецедентною. Чи скоріше вигідно було підтримувати українців німцям. В Одесі не можна було видати жодної політичної літератури на російській мові, попри це були випадки, коли на вулицях роздавали безкоштовні видання українською мовою, які були надруковані у Львові”. Всі ці моменти штовхали багатьох до думки, що українців підтримувала Німеччина та негативно впливала на місцеве населення [6, с. 162].

Логічним наслідком національної політики стало те, що адміністрація губернаторства Трансністрії, робила все можливе, щоб акцентувати увагу саме на молдованах, як головної етнічної групи регіону. Неабияка увага приділялася освіті для найшвидкого виховання патріотів Румунії, а також змінам прізвища. Молдаване, що до цього часу жили в одних умовах з іншим етнічними групами регіону з приходом румунської адміністрації статусно стали на шабель вище і це було відчутно особливо в сільському господарстві. Саме таким чином, вони ставали більш недоторканими для покарання, їм надавали привілеї при розподілі товарів та забезпечували положення і політичний статус. Їх співгромадяни, не румуни, відносились по іншому до цих метаморфоз: якщо раніше більшість населення добре відносилось до румунського населення, то більшість стало відноситись ворожо, частково через заздрість. За період окупації відкривалися школи для даної групи населення, особлива увага була приділена молдаванам і в Одеському університеті. Але тут варто підкреслити, що у молдован, що проживали на території Трансністрії, розвинуто почуття молдовського етнічного походження, а не румунського. На румун вони дивляться як на чужих, а не як на братів-визволителів. А посилення румунізації призвело до ще більш ворожого ставлення до молдавського населення краю.

Політика румунського уряду щодо слов'янських народів на території Трансністрії, зокрема до українців, росіян та поляків в рази відрізнялася від політики по відношенню до молдаван. Вони мали набагато нижчий статус. Можна з упевненістю говорити про те, що проводилася політика румунізації щодо цих груп, і це було відчутно як в культурному розвитку, так і в освітньому. Ще одним чинником процесу румунізації стала церква, яка проводила богослужіння на румунській мові. Українці неодноразово демонстрували своє незадоволення, провокуючи конфліктні ситуації між населенням та адміністрацією. До того ж на території Трансністрії діяли похідні групи ОУН, які пропагандували відновлення української державності та спонукала до багатьох конфліктів між українцями та місцевою румунською адміністрацією. Форми поширення націоналістичних та державницьких ідей були самими різноманітними: шляхом особистого спілкування; з допомогою преси, яку пересилали поштою або завозили з-за Бугу.

I. B. Motorna

**THE POLICY OF THE ROMANIAN ADMINISTRATION TO
MOLDOVANS AND UKRAINIANS IN TRANSNISTRIA
(1941-1944): ROMANIZATION AND ASSIMILATION
PROCESSES**

The article reveals the question Romanization and assimilation, carried out by Soviet authorities during the Second World War on the territory of Transnistria against the two ethnic groups that made up the majority population of the region.

Key words: *Transnistria, romanization, assimilation, ethnic groups, Moldovans, Ukrainians.*

**ПОЛИТИКА РУМЫНСКОЙ АДМИНИСТРАЦИИ К
МОЛДОВАНАМ И УКРАИНЦАМ В ТРАНСНИСТРИИ
(1941-1944 ГГ.): ПРОЦЕССЫ РУМЫНИЗАЦИИ И
АССИМИЛЯЦИИ**

Статья раскрывает вопрос румынизации и ассимиляции, которую проводила румынская администрация в годы Второй мировой войны на территории Транснистрии по отношению к двум этническим группам, которые составляли большинство населения края.

Ключевые слова: Транснистрия, румынизация, ассимиляции, этнические группы, молдоване, украинцы.

Список використаної літератури та джерел

1. Державний архів Одеської області (далі Держархів Одеської області). – Ф. Р-2242. – Оп. 1. – Спр. 1098 Переписка Дирекции администрации с Министерством Внутренних дел Румынии об украинском национальном движении. 1942. – 83 арк.
2. Держархів Одеської області. – Ф. Р-2359. – Оп. 1. – Спр. 53 Списки уездов, районів, сел, деревень и трудовых общин Транснистрии. Статистические сведения о количестве населения. 1942-1943. – 25 арк.
3. Держархів Одеської області. – Ф. Р-2249. – Оп. 1. – Спр. 759 Списки населенных пунктов Транснистрии с молдавским населением и списки священников прибывших из Румынии. – 36 арк.
4. Вінцовський Т. С. Українське самостійницьке підпілля у Трансністрії (1941-1944 рр.) [Текст] / Т. С. Вінцовський, І. Я. Нікульча // Український історичний журнал. – 2007. – № 5. – С. 124-129.
5. Левит И. Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР: истоки, планы, реализация (1.IX.1939 – 19.IX.1942) [Текст] / И. Э. Левит. – Кишинев: Штиинца, 1981. – 391 с.

6. Мануйлов М. Д. Одесса в период Второй Мировой войны 1941-1944 [Текст] / М. Д. Мануйлов / Одесса: жизнь в оккупации. 1941 – 1944. История коллаборционизма / сост., отв. ред. и автор вступ. статьи О. В. Будницкий. – М.: Политическая энциклопедия, 2013. – С. 91-222.
7. Шанковський Л. Похідні групи ОУН (Причини до історії похідних груп ОУН на центральних і східних землях України в 1941-1943 рр. [Текст] / Л. Шанковський. – Мюнхен: Вид-во “Український самостійник”, 1958. – 369 с.
8. Dallin A. Odessa, 1941 – 1944: a case study of Soviet territory under foreign rule [Текст] / A. Dallin. – Iași, Oxford, Portland: the center for Romanian studies, 1998. – 297 p.
9. Golopenția A. Români de la est de Bug [Текст] / A. Golopenția. – Vol. 1. – București: Editură Enciclopedică, 2006. – 615 p.
10. Nistor I. Istoria românilor din Transnistria: organizarea, cultura și jertfa lor [Текст] / I. Nistor. – București: Eminescu, 1995. – 164 p.
11. Popp N. M. Români din Basarabia și Transnistria [Текст] / N. M. Popp. – București, 1942. – 45 p.
12. Solovei R. Activitatea Guvernamentului Transnistriei in domeniul social- economic și cultural (19 aug. – 29 ian. 1944) [Текст] / R. Solovei. – Iași, 2004. – 182 p.
13. Verenca O. Administrația civilă română în Transnistria 1941 – 1944 [Текст] / O. Verenca. – București: Editura Vremea, 2000. – 435 p.

I. I. Stambol

УДК 94(477):929Липа

FORMATION OF IVAN LYPA'S WORLDVIEW

In the article the main known aspects of the formation worldview of Ukrainian public and political figure I. Lypa were revealed. Based on the memoirs of the research object and synthetic works of his son,